

РОЗДІЛ 2. ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

Арабаджиєв Д.Ю.

Спеціальні політологічні методи дослідження громадського моніторингу виборчого процесу

УДК 324

Арабаджиєв Д.Ю.,
доктор політичних наук, доцент
кафедри соціальної роботи
Запорізького національного
технічного університету

У статті подані визначення та охарактеризовані exit-poll та quick-count як методи громадського моніторингу виборчого процесу, що використовуються безпосередньо в день виборів для проведення паралельного підрахунку голосів та порівняння з офіційними результатами.

Ключові слова: волевиявлення, exit-poll, quick-count, громадський моніторинг, демократія.

В статье представлены определения и охарактеризованы exit-poll и quick-count как методы общественного мониторинга

избирательного процесса, используемые непосредственно в день выборов для проведения параллельного подсчета голосов и сравнения с официальными результатами.
Ключевые слова: волевиявление, exit-poll, quick-count, общественный мониторинг, демократия.

In the article the definitions of the exit-poll and quick-count those are used on the day of elections for a parallel vote counting and making comparison with the official results are given.

Key words: declaration of intent, exit-poll, quick-count, public monitoring, democracy.

Висока культура голосування, політична і правова культура – це одні з основних ознак демократичної, правової держави. Багато держав апелюють до того, що навчати людину розбиратись у політиці, виборах, владі, потрібно змалку. Стаття 21 Загальної декларації прав людини містить таке положення: «Волевиявлення народу будь-якої країни, виражене на виборах, є основою влади будь-якого демократичного уряду». Вказаний принцип також закріплений в сучасних конституціях та інших нормативно-правових актах по всьому світу, в тому числі і в Конституції України. Проте реалізація цього демократичного принципу часто виявляється неможливою.

Є багато країн, які мають багаторічний досвід проведення виборів на демократичних засадах. Проте є й досвід держав, у яких держслужбовці, що знаходяться на найвищому щаблі влади, застосовують підконтрольні їм державні установи та ресурси, засоби підкупу і залякування з метою маніпулювання виборчим процесом, тим самим позбавляючи суперників права балотуватися на виборах, блокуючи проведення їх передвиборчої кампанії; обмежуючи їх доступ до засобів масової інформації тощо. Коли ця тактика виявляється недостатньою для того, щоб забезпечити собі перемогу на виборах, такі шахраї виборчого процесу прагнуть маніпулювати безпосередньо у день виборів процеси. Як правило, це відбувається шляхом:

- блокування доступу до виборчих діляниць представників суперника;
- організації незаконного голосування на їхню користь;
- маніпулювання під час підрахунку голосів;
- оголошення шахрайських результатів виборів;

– блокування належного правового захисту тощо.

Зрозуміло, що наслідками такого виборчого процесу стають насильство і політичне переслідування суперників по виборах, позбавлення справжніх переможців права зайняти певні державні посади. Такий розвиток подій також унеможливує урядові країни йти демократичним шляхом розвитку, закладає основу для політичної нестабільності.

Отже, політичні партії та кандидати повинні розвивати навички контролювання великого розмаїття виборчих процесів та інститутів; вони повинні опанувати способи мобілізації громадської підтримки, сформувати навички ефективного використання механізмів розгляду скарг мирними засобами.

Громадські організації та інші інституції демократичного управління також повинні брати безпосередню участь у комплексних заходах з моніторингу довиборчого, виборчого та післявиборчого процесу, щоб зробити власний внесок у забезпечення чесних виборів. Вибори просто не можуть бути відокремлені від широкого політичного контексту країни, а отже, й зусилля щодо забезпечення їхньої чесності також повинні бути розгалуженими. А оскільки всі виборчі процеси набувають критичного значення саме у день виборів, то саме на цьому етапі виборчого процесу швидкі та надійні методи моніторингової діяльності відіграють вирішальну роль.

Точний та надійний звіт стосовно якості процесу голосування й підрахунку голосів, отриманий від випадкової статистичної вибірки виборчих діляниць, може слугувати засобом заспокоєння політичних конкурентів та цивільного населення. Своєчасне виявлення порушень може сприяти від-

повідному коригуванню та належній оцінці їх потенційного впливу на результат виборів. Дуже точне і швидке проектування результатів виборів, зібраних і зареєстрованих за вибіркою виборчих дільниць, може попереджувати випадки шахрайства, стримувати зростання напруженості, дати змогу тим, хто за результатами виборів обійме посаду, зробити це, ґрунтуючись на демократичних засадах. З іншого боку, систематична, неупереджена і точна перевірка результатів і якості виборчого процесу в день виборів може суттєво сприяти виявленню найбільш поширених порушень та спроб фальсифікувати результати виборів.

Взагалі моніторинг є невід'ємною частиною повсякденного життя сучасної людини. А в останні роки все більшого значення набуває громадський моніторинг. Громадський моніторинг найчастіше спрямований на органи влади як об'єкт моніторингу. А. Кондек визначає громадський моніторинг як діяльність формальних та неформальних громадських організацій (або об'єднань громадян) з метою внесення змін в громадське життя, пов'язану з контролем діяльності влади різного рівня [1].

Незважаючи на сформовану загальну правову основу громадського моніторингу в Україні, а саме конституційні положення про народ як єдине джерело влади в Україні (ст. 5), про право громадськості брати участь в управлінні державними справами (ст. 38) [2], в Україні термін «громадський моніторинг» не є широко вживаним поняттям. Однак це становище поступово змінюється.

Моніторинг може здійснюватися як щодо виконання своїх повноважень управліннями виконавчої влади органів місцевого самоврядування, так і щодо діяльності парламенту. На особливу увагу заслуговує моніторинг виборчого процесу.

До методів громадського моніторингу виборчого процесу у день виборів відноситься exit-poll, який є експрес-опитуванням у день голосування на виборчих дільницях одразу після здійснення акту голосування. Основним завданням такого виду опитування є контроль за результатами голосування, а також вивчення факторів реального вибору електорату.

Цей метод вперше було використано у США у 1967 році Джоном Файном. Основна мета застосування екзит-полу – здійснення точного прогнозу результатів виборів ще до офіційного підрахунку голосів.

Сьогодні екзит-пол виконує такі функції:

- прогностична функція, тобто передбачення прогнозування результатів виборів, але ця функція вирізняється швидкоплинністю;
- функція контролю за результатами волевиявлення громадян;
- функція теоретичної перевірки моделей поведінки електорату.

Остання функція у наш час набуває все більшої значущості та вагомості.

На думку ж В. Паніотто, зазначений метод не має використовуватися для контролю виборів в умовах демократії, але припустима можливість його використання за умови недостатньої кількості інших механізмів контролю [3].

Водночас цей метод можна розглядати як проєкцію ставлення населення до політичної системи. Тут одним з ключових питань є питання довіри населення до результатів виборів, адже рівень цієї довіри визначає легітимність чинної влади. У ситуації високої довіри до інституту виборів питання використання екзит-полу для контролю результатів виборів просто не виникає [4].

Крім цього, здійснення подібного роду моніторингового дослідження виступає певним індикатором розвитку рівня політичної культури і демократизації суспільства, особливо якщо говорити про країни постсоціалістичного табору [5].

У нашій країні, враховуючи особливості перебігу історичних подій, що супроводжувалися соціальною, політичною кризою та кризою довіри до влади, екзит-пол виконує, насамперед, контрольну функцію. Результати цього методу громадського моніторингу виборчого процесу суттєво впливають на формування громадської думки щодо ступеня довіри до офіційних результатів, оголошених ЦВК. Втім, сама процедура екзит-полу має певні слабкі місця: так, процедура проведення дослідження охоплює досить невелику кількість ділянок, в порівнянні з їх загальною кількістю, а отже, страждає репрезентативність вибірки. Легкість, з якою може здійснюватися маніпулювання результатами екзит-полу, зводить нанівець таку функцію цього методу, як зовнішній контроль за демократичністю, прозорістю і законністю виборів, ставлячи на порядок денний функцію контролю за суб'єктами проведення екзит-полів.

Quick-count (метод швидкого статистичного підрахунку голосів) – це потужний метод для моніторингу подій, який також застосовується саме у день виборів. Цей метод громадського моніторингу виборчого процесу є ефективним при спостереженні за перебігом виборів. Сутність його полягає у тому, що спостерігачі, відстежуючи хід голосування і процес підрахунку на окремих виборчих дільницях, роблять відповідні записи ключової інформації у стандартизованих формах, а потім повідомляють свої висновки у центральний центр збору даних. Отже, квік-каунт (quick-count) використовується для оцінки загальної якості денних виборчих процесів і перевірки офіційних результатів виборів [6].

Квік-каунт (quick-count) може відігравати вирішальну роль, ускладнюючи або стимулюючи шахрайство на виборах; може стати у нагоді при встановленні довіри до виборчого процесу серед

електорату, або, навпаки, сприяти зневіренню у результатах. В будь-якому випадку цей метод потребує мобілізації чималих зусиль. До них відносять:

- мобілізацію добровольців;
- розробку надійних і швидких засобів зв'язку по всій країні;
- точний аналіз великих за обсягом даних в умовах високого тиску;
- здійснення мудрого політичного судження про те, як представити отримані дані та зроблені на їх основі висновки [6].

Що стосується методики quick-count, то вона спрямована на:

- забезпечення прозорості та відповідності виборів законодавству;
- дотримання громадянських прав і свобод, гарантованих не тільки національними правовими актами, а й міжнародними конвенціями і деклараціями, визначаючи status quo кожного повноправного громадянина в країні.

Методика quick-count передбачає стаціонарне спостереження за процесом голосування та підрахунком голосів на виборчих дільницях, обраних шляхом випадкової статистичної вибірки. Вона дає змогу при мінімальній статистичній похибці оцінити якість виборчого процесу та максимально точно спрогнозувати результати виборів.

На відміну від екзит-полу, при quick-count прогнозування результатів виборів здійснюється не шляхом опитування виборців, а на основі фактичних офіційних результатів, отриманих під час підрахунку голосів на дільницях.

У цілому використання прикладних методів у процесі громадського моніторингу за виборчим процесом є передумовою його успішного впровадження і поширення в нашій країні.

Екзит-пол і квік-каунт використовуються безпосередньо в день виборів для проведення паралельного підрахунку голосів та порівняння з офіційними результатами. Особливістю вказаних методів є високий ступінь довіри до їхніх результатів з боку громадськості, визнання значущості цих методів у контексті підтвердження або заперечення офіційно оголошених результатів виборів з боку експертів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кондек А. Общественный мониторинг у основний / А. Кондек [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.civicportal.org/biblioteka/b/b_4.htm.
2. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Паниотто В. Экзит-пол в Украине 2004 года: провал или успех? / В. Паниотто [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://club.fom.ru/article.php?id=12>.
4. Баскакова Ю. Экзит-полл и его задачи / Ю. Баскакова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://wciom.ru/fileadmin/Monitoring/104/2011_104_4_Baskakova.pdf.
5. Винославская С. Exit-poll: методика исследования в оперативном режиме / С. Винославская, Н. Чурилов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ecsosman.hse.ru/data/830/304/1208/10_Vinoslavskajax.
6. Quick-count – National Democracy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://democracyinternational.com/sites/default/files/The%20Quick%20Count%20Election%20Observation.pdf>.